2. Cadrul istoric

Zona de care ne ocupăm a fost locuită din cele mai vechi timpuri, cercetările arheologice descoperind pe teritoriul localităților Lunca, Târgul Neamț, Vânători-Neamț vestigii din perioadele neolitic, eneolitic şi epoca bronzului[1]. În staţiunea arheologică *Poiana Slatinei*, au fost descoperite vetre de foc, cenuşă, vase sparte, dar şi locuințe, dovezi ale existenței, în perioadele amintite mai sus, precum şi în La Tène-ul geto-dacic[2], a unor comunități care se ocupau cu extragerea sării prin fierbere din izvorul cu apă sărată, existent şi astăzi în acest loc. Descoperiri ale unor elemente caracteristice secolelor II-VIII au avut loc la sud de satul Preuteşti[3], pe Islaz (de pe teritoriul Târgului-Neamț), în Branişte şi Gura Secului (satul Vânătorii-Neamț)[4], în cătunul Ungurenii (satul Vânători-Neamț)[5]. Dovezi ale locuirii acestor teritorii în evul mediu au fost descoperite de asemenea pe Dealul Humuleşti (aşezare care ar fi aparținut carpilor) şi pe Dealul Movilelor (fragmente datând din evul mediu)[6].

Depresiunea Neamțului, prin aşezarea sa geografică, în apropierea graniței est-carpatice, a fost intens populată atât de elemente autohtone, cât şi de populație de origine săsească şi maghiară, factor care a contribuit la dezvoltarea în această arie a unei căi de comunicație[7] care făcea legătura între Transilvania şi un important târg − Neamțul −, lângă care va fi construită şi cetatea cu acelaşi nume. Constantin Burac consideră că în Depresiunea Neamțului a existat o unitate teritorială asemănătoare Câmpului lui Dragoş[8]. Deşi atestat abia la sfârşitul secolului al XIV-lea, târgul din această zonă trebuie să se fi întemeiat mai devreme, date fiind condițiile naturale şi economice[9].

---

[1] DUMITROAIA, C., 41, 135, 138;
[2] *Ib*., 141−146; cf. şi MONAH, A., 20−21.
[3] LUCA, T., 28.
[4] *Ib*., 29.
[5] *Id*., 29.
[6] DIACONU, R., 105, 107.
[7] Cf. RADU, .C., 234.
[8] BURAC, Ț., 17−18.
[9] Constantin C. GIURESCU, T., 72 consideră că principalele târguri au apărut în secolele VI-X, în perioada conviețuirii româno-slave. Şi alți istorici, printre care H.H. Stahl, C. Cihodaru, Al. Andronic, Dinu C. Giurescu au afirmat că târgurile existau în momentul constituirii Moldovei şi Țării Româneşti ca state feudale (ap. MATEI, G, 24).

BDD-B809-03 © 2011 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:47:01 UTC)

Cel mai vechi toponim atestat din zona investigată este *Neamțul*. În *Lista oraşelor ruseşti îndepărtate şi apropiate*, alcătuită între 1387 şi 1392[10], alături de alte localităţi precum Roman, Piatra lui Crăciun, Suceava, Siret, Baia, este amintit şi „Neamțul în munţi", despre care cei mai mulţi istorici consideră că se referă la Târgul Neamț[11]. Acesta este menţionat şi în privilegiul comercial de la 8 octombрie 1408 (**на Нѣмци**), prin care se hotărăşte că „cine va cumpăra vite cornute sau berbeci, în Bacău, sau în Roman, în târg, sau în Baea sau în Neamț sau în alte târguri ale noastre, nu va avea să dea vamă în alt loc, decât acolo unde a cumpărat"[12]. Reiese din acest document că la acea dată Neamțul era un târg foarte important.

Fiind vorba de o zonă importantă din punct de vedere comercial (pe aici trecea un important drum care făcea legătura între Moldova şi Transilvania[13]) şi situată pe ultima, şi cea mai estică ramificaţie a munţilor Stânişoarei – Culmea Pleşul, „Cetatea Neamț trebuia să reprezinte un avanpost important în lupta de apărare a Moldovei în partea de vest, spre trecătorile Carpaţilor Răsăriteni, de unde venea la acea dată primejdia cea mai mare asupra Moldovei, din partea regatului maghiar, care, după ocuparea Transilvaniei, îşi manifesta tendinţa expansionistă şi la răsărit de Carpaţi"[14].

În ceea ce priveşte originea Cetăţii Neamțului au fost emise multiple ipoteze[15]. Astfel, Miron Costin spunea că Cetatea Neamțului, ca şi altele, precum Cetatea Sucevei, a Tighinei, sau cea de la Roman, a fost clădită „fie de romani, fie de daci"[16]. Unii cercetători, printre care B. P. HASDEU, C.N., 140−144., C. MĂTASĂ, C.J.N., 150, XENOPOL, H. I, 171, au înaintat ipoteza conform căreia cetatea a fost construită de către cavalerii teutoni. BOERESCU, C.N., 6 considera că „această cetăţuie a fost construită de cavalerii germani în formă de castel, cam la anul 1200".

Prima atestare, clară, a Cetăţii Neamțului este cea din 2 februarie 1395, când „Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, semna un act înaintea Cetăţii Neamțului (*ante castrum Nempch*)[17]". Ca urmare a cercetărilor arheologice efectuate în secolul al XX-lea, care au relevat asemănări importante între cetăţile de la Suceava şi Şcheia, construite de Petru I Muşat, şi Cetatea Neamțului în ceea ce priveşte planul, tehnica construcţiei − diferită de cea a cetăţilor din Transilvania, materialele folosite la ridicarea cetăţilor, obiectele descoperite în aceste locuri, N. Constantinescu afirmă că Cetatea Neamțului a fost construită tot „în epoca domniei lui Petru I Muşat"[18], domnitor al Moldovei între anii 1375 şi 1391. Aceeaşi idee este

[10] GIURESCU, T., p. 70. ANDRONIC, O.M., 210, consideră că „fragmentul cu oraşele moldoveneşti din lista oraşelor cuprinsă în cele mai vechi cronici ruseşti a fost alcătuit între 1388 şi 1391".

[11] Cf. ANDRONIC, O, 211−212.

[12] COSTĂCHESCU, D.M. II, 635.

[13] LUCA, T.N., 38, MINEA, T.C.N., 27.

[14] LUCA, T.N., 77.

[15] Pentru opiniile privind construcţia cetăţii cf. şi CONSTANTINESCU, D., 84.

[16] COSTIN, O., 205.

[17] CONSTANTINESCU, D., p. 81, unde se menţionează că „actul e publicat fragmentar de Elemér Malysz, *Zsigmundkóri oklevéár (1387−1399) (Documente din timpul lui Sigismund)*, Budapesta, 1951, 415−416, nr. 3804".

[18] CONSTANTINESCU, D., 96.

BDD-B809-03 © 2011 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:47:01 UTC)

susținută și de PAȘA, M., 16−17, POPA, C.N., 11, MINEA, T.C.N., 12, CONDURACHI, H., 74.

După cum se vede, târgul și cetatea sunt atestate pentru prima dată relativ în aceeași perioadă, la sfârșitul secolului al XIV-lea, însă nu există documente care să dovedească care din ele a purtat mai întâi numele *Neamțul*. Constantin C. Giurescu afirmă că „târgurile există din vremea conviețuirii româno-slave: numele însuși de târg e o dovadă. Ele sunt așezate în genere lângă o apă curgătoare, pe valea unui râu, și deservesc satele de pe acea vale. De aceea, adeseori, ele își iau numele de la apa respectivă”[19]. Istoricul consideră că prezența sașilor în Târgul Neamțului ar putea data din prima jumătate a secolului al XIII-lea[20]. C. Mătasă consideră ca târgul a fost „întemeiat de Sași, pe care-i și găsim aici până după 1600, și numit de Slavi «Neamțul»”[21]. Luând în considerare aceste afirmații și având în vedere că pe aici trecea drumul care făcea legătura între Ardeal și Moldova, deducem că este foarte mare probabilitatea ca târgul să fi fost întemeiat înainte de construirea cetății[22], ca loc de întâlnire a comercianților din diverse zone.

Primele atestări ale așezărilor din zona investigată de noi sunt din documente prin care voievodul dăruia diverse sate mănăstirilor sau boierilor săi. În 1407, Alexandru voievod dădea „mănăstirii care este la Neamț” „două sate ale mănăstirii la gura Neamțului, unul de o parte a Neamțului, iar altul de altă parte”[23] , sate care, la 1427, vor fi subiectul unui act de danie către aceeași mănăstire: „două sate la gura Neamțului, anume Cristianești și Temeșești”[24]. La 11 martie 1446, Ștefan Voievod semnează documentul[25] prin care alte două sate din zona noastră de anchetă sunt dăruite mănăstirii de la Neamț, Dvorinești[26] și Băloșești[27]. Și satul Grașii este menționat încă din secolul al XV-lea[28]. Alte localități apar mai târziu: Preuteștii este atestat pentru prima dată la 1610[29], *Plotunul* la 1790[30], sub forma *Plotuna*. Humuleștii sunt menționați ca sat în secolul al XIX-lea, dar despre un grup de oameni „ce le zic humulești” se pomenește într-un act de la 1738[31]. Ca urmare a Reformei agrare din 1864, câteva zeci de persoane vor fi împroprietărite cu o parte din terenul actualei comune Timișești[32], încât în 1879 aici se va constitui un nou sat

[19] GIURESCU, T., 72.
[20] GIURESCU, T., 81.
[21] MĂTASĂ, C.J.N., 144.
[22] ANDRONIC, O., 212 consideră că „Cetatea Neamțului a fost înălțată în preajma târgului Neamț, existent anterior”.
[23] DRH, A, I, 29−30.
[24] DRH, A, I, 97−98.
[25] DRH, A, I 377.
[26] În hotarnica satelor Timișești și Cristești de la 1427 este menționată și **лѣсокъ дворѣновъ**, sintagmă tradusă de editori prin „Pădurica Curteanului”. Acest **дворѣн** va fi fost întemeietorul viitorului sat Dvorinești, astăzi Zvorănești (DRH, A, I, 98).
[27] „Hotarul lui Băloș” este menționat în hotarnica din 1437 (DRH, A, I, 238).
[28] DRH, A, II (1455), 74.
[29] DIR, A, XVII-II (1610), 326.
[30] OTZELOWITZ.
[31] UNGUREANU; I.C.D. (1743), 3.
[32] DGN, 310.

BDD-B809-03 © 2011 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:47:01 UTC)

− Plăieşul. Satul Stânca a fost înfiinţat în 1904[33], iar Humuleştii-Noi şi Leghinul în 1965, ca urmare a strămutării unor sate din zona lacului de acumulare Izvorul Muntelui (Bicaz).

Zona aflată în discuţie a devenit, treptat, proprietate mănăstirească, rezultat al daniilor de la domnie sau din partea unor particulari. Excepţie a făcut o parte din teritoriul de astăzi al comunei Timişeşti, care a rămas o perioadă în stăpânirea domniei, apoi a devenit proprietate boierească; toponimul *Domeniul Coroanei* consemnează faptul că o parte din terenul de aici a fost proprietate regală. La începutul secolului al XIX-lea în Preuteşti aveau pământuri şi răzeşii[34].

Dacă la 1857 din totalul proprietăţii funciare a judeţului Neamţ domeniile agricole mănăstireşti reprezentau 63%, cele boiereşti 33,99%, iar restul era proprietate răzăşească[35], după cele două secularizări din 1859 şi 1863 se observă o scădere importantă a proprietăţilor mănăstireşti, încât la 1964 proprietatea mănăstirească era de doar 2,25%, pe primul loc situându-se Statul, cu circa 54%. Prin Reforma agrară de la 1864 un număr însemnat de ţărani au fost împroprietăriţi, astfel încât suprafaţa agricolă din judeţul Neamţ aparţinând acestora reprezenta circa 15%[36] din totalul suprafeţei funciare a acestui judeţ. Acest proces se va reflecta şi în toponimie, prin prezenţa a numeroase nume de locuri formate de la nume de persoane, proprietare ale terenurilor respective.

Unele toponime precum *Neamţul*, *Sasca*, *Săscuţa* sau *Ţuţuieni*[37] amintesc de populaţia care, de-a lungul timpului, a emigrat de dincolo de lanţul carpatic şi s-a stabilit în zonă. În Pipirig însă, deşi o parte din strămoşii localnicilor sunt veniţi din Transilvania[38], nu am găsit toponime care să sugereze acest lucru. În schimb, diferenţele diageneraţionale atestă ataşamentul generaţiei mai în vîrstă faţă de o tradiţie lingvistică (aflată într-un continuum cu graiurile ardeleneşti de nord-est) pe cale de extincţie – ale cărei principale caracteristici sunt alterarea dentalelor *t, d* în poziţie prepalatală (*t* + *e*, *i* se realizează ca *t′*, *k′*, $t^{k'}$, k^{t}, sau, şi mai adesea, *ĉ*, eventual $t^{\hat{c}}$, $\hat{c}^{t'}$; *d* + *e, i* trece la *d′*, *g′*, $d^{g'}$, $g^{d'}$, *ĝ*, $d^{\hat{g}}$, $\hat{g}^{d'}$), respectiv palatalizarea bilabialelor *p, b* la *(p)ĉ*, *b(ĝ)*[39] –, în contrast cu adoptarea completă de către generaţia tânără a normelor fonetice de tip moldovenesc. Ambele tipuri de pronunţie sunt ilustrate în dicţionar (vezi *infra*).

[33] Cf. TTRM I_2, 1114/1.
[34] ŞURUBARU, P., 43.
[35] *Ib.*, 410.
[36] ŞURUBARU, P., 412.
[37] „Ţuţuienii străbăteau trecătorile Carpaţilor, rămânând adesea în oraşele Moldovei, întemeind chiar unele mahalale care, în majoritate, le purta[u] numele. La Târgu-Neamţ, printre suburbiile de odinioară, [...] era şi cea a Ţuţuienilor, renumiţi în comerţul cu sumane şi covoare” RADU, C., 234.
[38] GHEORGHIŢĂ, C., 5 menţionează că unii dintre pipirigeni sunt veniţi din localitatea Prundul Bârgăului, iar TANCO, L., 41, 76 afirmă că strămoşii scriitorului Ion Creangă au plecat din Rodna şi s-au stabilit în Pipirig.
[39] Cf. RUSU, T., 364–366.

BDD-B809-03 © 2011 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:47:01 UTC)

Dacă până în secolul al XIX-lea venirea de peste munți a ardelenilor era cauzată de asuprirea acestora de către stăpânirea habsburgică şi austro-ungară, pe când în Moldova beneficiau de unele avantaje fiscale, la mijlocul secolului al XX-lea, în zona cercetată de noi s-au stabilit locuitori din localitățile Hangu, Poiana Teiului, Galu, precum şi din alte sate care au fost strămutate cu ocazia construirii barajului de la Bicaz; astfel au apărut localitățile Leghin şi Humuleştii Noi[40]. Unele toponime sugerează această migrație: *Strada Hangului* din Humuleştii-Noi, *Bicăzenii* din Plăieşul. Proprietățile mănăstirilor Neamțu şi Secu fiind mari, se impunea, ca şi în cazul altor mănăstiri, prezența țiganilor robi care să efectueze o parte din muncile agricole sau forestiere. Unii din aceşti foşti robi au rămas în zonă, constituind mici comunități la marginile localităților Stânca, Târgul Neamț şi Vânătorii-Neamț. Cătunele locuite de ei sunt numite de ceilalți săteni *La Lingurari* sau *La Țigani.*

Şi alte toponime sunt în legătură cu istoria mai recentă a târgului. Astfel, numele unui cartier al oraşului Târgul Neamț, *Bariera*, aminteşte de fosta barieră de la intrarea în târg, păzită, unde se plăteau taxele pentru mărfurile aduse spre vânzare.

[40] NALR, 223, 239.

BDD-B809-03 © 2011 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 22:47:01 UTC)